

Koldingbogen

ÅRSTAL:	2006
FORFATTER:	Ning de Cininck-Smith
TITEL:	Skolebygningerne i Nicolai-komplekset.
KORT RESUME:	Skolebygninger opført inden for en periode på cirka 60 år fra 1856 til 1908 i Kolding.

SKOLEBYGNINGERNE I NICOLAI-KOMPLEKSET

AF NING DE CONINCK-SMITH

Artiklen er baseret på den tale, som Ning de Coninck Smith var inviteret til at holde ved indvielsen af Nicolai Historie og Stadsarkivets nye lokaler den 17. juni 2006.

Jeg vil starte med at takke arrangørerne for at have inviteret mig i dag. Det blev jeg meget glad for. Min egen interesse for skolebyggeriet og dets historie startede – næsten – med Skolegade i Kolding. Hele fredningssagen var – så vidt jeg husker – en af de udløsende faktorer bag Planstyrelsens initiativ med at få skabt oversigt over skolebyggeriets udvikling i Danmark. Det blev til rapporten *Vor lærdoms bygning*, som dækkede perioden fra 1814 til 1940. Den udkom i 1989, var skrevet af undertegnede og blev i 1998 uddybet med yderligere en rapport. Da den første rapport udkom i 1989, kunne man konstatere, at der bortset fra skolerne i Skolegade, som blev fredet i 1988, kun var tale om fredning af skolebygninger af ældre dato. Skolerne her i Kolding var på dette tidspunkt de yngste fredede skoler i Danmark. I 1998 så situationen helt anderledes ud; de fredede skoler blev yngre og yngre; interessen samlede sig nu om mellemkrigsårenes skoler og om den umiddelbare efterkrigstid. Kolding skolerne var ikke længere de yngste, men deres plads i perlerækken af danske byskoler kunne der ikke rokkes ved.

Hvad er det så, som er så vigtigt her i Kol-

ding? Det ligger helt banalt i, at man har lejlighed til at studere skolebyggeriet og dets forandring på nærmeste hold. Den skole vi står over for i dag, Borgerskolen, opført i 1856, havde en forgænger, Friskolen fra 1847 længere ned i Skolegade. Den blev senere ombygget til fattiggård, da den nye friskole, lige syd for borgerskolen blev opført i 1879. Her er tilmed et gymnastikhus fra 1881, nu Katrinegadesalen, over for gymnastikhuset den private Døtreskole, ligeledes fra 1881, Pigeskolen fra 1898 – og lige i nærheden Teknisk Skole i Vesterbrogade fra 1889, nu Kolding Realskole og endnu en kommuneskole med skolebad og skolebespisningslokaler, nemlig Aalykkeskolen, oprindeligt Drengeskolen – fra 1904. Og så er der Latinskolen fra 1845 ikke at forglemme. Det vil sige, at man har samlet skoler opført inden for en periode af ca. 60 år inden for en ganske begrænset radius. Det er unikt – der er mig bekendt ikke andre eksempler på en sådan koncentration, og slet ikke på, at skolerne også er bevaret – og nogle af dem tilmed fredet.

Bortset fra Latinskolen, som er tegnet af den københavnske arkitekt N. S. Nebelong, er alle skolerne tegnet af lokale folk, men det siger ikke så lidt om arkitektprofessionen, at den ældste (nu nedrevne) friskolebygning fra 1847 var tegnet af en lokal tømmerme-

Nicolai-komplekset, den tidligere Sct. Nicolai Skole, fotograferet i juli 1987 af Ludvig Dittmann.

ster, A. Forsberg, som også stod bag Borger-skolen 10 år senere. Også den nye friskole-bygning fra 1879 var tegnet af en lokal tømmermester Holm, hvorimod Døtreskolen var tegnet af kgl. bygningsinspektør Laurits Albert Winstrup, og gymnastikhuset, Teknisk Skole og Pigeskolen af Kolding-arkitekten Johan Chr. Fussing, som også tegnede Drengeskolen i Ålykkegade. Hans foretrukne stilart var den italienske renæssance

kopieret i mursten, som der står i Kolding Leksikon.

Hvad ser man så, når man går rundt i kvarteret? Hvis man skal gå efter bygningernes størrelse, indretning og udstyr, så kunne man fristes til at konkludere, at de afspejler den stadig stigende betydning, som uddannelse blev tillagt op igennem det 19. århundrede. Som mange af jer ved, så henføres folkeskolens grundlov til skolelovene af 1814.

Ikke fordi man ikke havde haft skolegang tidligere, for det havde man haft tilbage til konfirmationsforordningen i 1536, men fordi 1814 loven påbød forældrene at sørge for børnenes undervisning. At det kunne indfries på en række forskellige måder fra hjemmeundervisning over privat undervisning til at placere børnene i det offentlige system er en anden sag, vi ikke skal fortabe os i. Vigtigere er at konstatere, at skolerne blev større og større, hvilket naturligvis hang sammen

med et kraftigt voksende elevtal. I Kolding fordobledes det i løbet af 1880'erne fra ca. 550 til ca. 1000 – men det hang også sammen med, at skolen ville mere og mere. Den ville have en mere central plads i børnenes liv både i forhold til den tid, de brugte på skolen, men også i forhold til, hvad de brugte tiden til. Nye fag kom på skemaet i 1890'erne, fag som gymnastik, nu også for piger, skolekøkken og sløjd, og med Mellemskolen fra 1903 kom krav om fysik- og geografiloka-

Koldings kommunale skoler i 1902. Forrest Friskolens to bygninger, bagerst Borgerskolen.

ler. Hertil kom en stadig voksende ambition om også at bidrage til børnenes helbred med skolebade, skolebespisning, opvarmning, lys og ventilation – for slet ikke at tale om skoleinventar i tilpassede højder. Alt det kan man se her i Kolding, hvis man ser sig godt omkring.

Men skolernes udformning og størrelse afspejler naturligvis også den respekt, planlæggerne af det, man kunne kalde den moderne barndom, ønskede skulle stå om skolen. Fra det enkle, men funktionelle hus med én skolestue fra 1840erne over Borgerskolens fine hus med to indgangspartier omgivet af pilastre. Hvor man i den gamle skole formentlig har benyttet sig af den indbyrdes undervisningsmetode, var Borgerskolen indrettet på klasseundervisning. En undervisningsform, som var kommet for at blive, og som også prægede planløsningerne i såvel Pigeskolen fra 1898 og Ålykkeskolen fra 1904. Men ligesom gymnastikhuset, som kom til i 1881, var de nye skoler i høj grad præget af hensynet til lys, luft og renlighed. Og så var stilarthen en anden, historicismen med indlån fra renaissance og dansk middelalder havde erstattet nyklassicismen, som karakteriserede såvel Latin- som Borgerskolens facade.

Blandt uddannelseshistorikere er der i disse år en stigende interesse for skolebyggeriet og dets historie. Hvor man for 25 år siden, da jeg først fik øje på de kulturhistoriske værdier, som dette byggeri rummer, mest var optaget af, hvordan skolerne blev konstrueret på en sådan måde, at man bedst kunne holde øje med børnene og bedst sikre deres opdragelse til loyldige og nyttige samfundsborgere – det er sådan noget med strategisk placering af lærerværelser i forhold til klas-

seværelser, højden på katedret i forhold til pultene osv. , er man i dag også optaget af, hvor de fik ideerne fra. For når man går rundt her i Kolding, så slår det én, at dette jo var et eksperimenterende byggeri. På 60 år skete der større forandringer i skolebygningens planløsning og udtryk end i de efterfølgende 100 år vil jeg tillade mig at mene. Omkring år 1900 havde byskolen fundet sin form med klasseværelset som omdrejningspunktet, sådan som man møder det i de såkaldte røde “kaserneskoler”, som Pigeskolen fra 1898 og Aalykkeskolen fra 1904.

Men hvor fik de ideerne fra? Meget peger i retning af Mellemeuropa med Tyskland og Østrig-Ungarn som de store pionerer på feltet skolehygiejne. Et tværvideenskabeligt felt, som omfattede både ingeniører, lærere, læger, filantroper og skolefolk. Vi kan se af bibliotekernes indkøb, først og fremmest i Dansk Skolemuseum, som i dag er Danmarks pædagogiske bibliotek, at der var en udbredt cirkulation af viden om disse skoler. Formentlig blev mange af ideerne filtreret gennem de større byer, hvor København og Frederiksberg allerede fra 1840erne tog fat på at bygge skoler i større stil. Hertil kom konferencer, som allerede fra 1840erne samlede hygiejniskere fra de europæiske lande. Det er formentlig forklaringen på, at skolerne overalt i Europa ligner hinanden, og at der er meget få variationer fra en grundmodel, som består af klasser placeret omkring et trappe- og gangforløb samt en legeplads enten foran eller bagved skolen. Variationer er som oftest i forhold til byggestilen, hvor økonomi og lokale forhold kan have været medvirkende.

Noget, som er mindst lige så interessant som hvor de fik ideerne fra, er, hvorfor de

Lærer H. Chr. Geill med elever fra Borgerskolen i 1877.

valgte som de gjorde. Vi ved fra Kolding, at de første offentlige skoler blev huset i en kirke, i Koldings tilfælde Sct. Nicolai Kirkes nordre kapel med start i 1815. Det holdt, indtil en væg i 1857 styrtede ned midt under undervisningen og rev trappen til 1. sal med sig, så børnene måtte reddes ned ved hjælp af en stige. På et andet tidspunkt forsøgte

man at løse den stadig pressede lokalesituationer ved at leje sig ind i et tidligere sygehus. De mange private skoler, som også fandtes i Kolding, holdt til i lige så tilfældigt byggeri. I disse tilfældige bygninger var også inventar og anden planløsning naturligvis tilfældig, og på gamle stik kan man se, hvordan nogle elever flokkedes om læreren,

mens andre lavede spilopper over og under bordene. De nye skoler blev netop bygget for at kompensere for denne uorden og for at sikre orden og disciplin i skolens hverdag. Som man ser her i Borgerskolen, som lånte sin planløsning fra Skolen i Sølvgade i København opført i 1847, var klasseværelserne placeret omkring en afsats, så trafikken til og fra kunne glide let. Men også de hygiejniske sider spiller en stadig større rolle – og ikke mindst ønsket om at skille skolen ud fra byens øvrige huse.

Jeg vil afslutte med at drage en enkelt parallel mellem dagens store interesse for skolebyggeri, opstået i kølvandet på 1995-loven, og så interessen her i Kolding for godt og vel 150 år siden. Begge perioder var præget af store diskussioner om skolens form og indhold, og i begge perioder satte det sig spor i skolebyggeriet. Man kunne måske sige, at hvis den første og ældste periode er karakteriseret ved at skabe rum *om* klassen, så er den sidste karakteriseret ved at skabe rum *i* klassen; rum til gruppearbejde og arbejde på tværs af fag og klassetrin. Det kendte man ikke til for 150 år siden. Da handlede det om at skabe rum *om* undervisning og dermed sikre skolen en central plads i børnenes – og samfundets – liv.

Alt dette og meget mere vil I selv kunne aflæse ved at gå en runde i dette fine kvarter,

som heldigvis er blevet bevaret for eftertiden som et vidnesbyrd om de vigtige kulturhistoriske værdier, som findes i skolebyggeriet.

REFERENCER:

Aaboer, A. M., Dedenroth-Schou, B. & Petersen, J. Åge S. *Folkeskolen i Kolding fra 1814 til i dag*. Kolding, 2004. Kolding Stadsarkiv.

Coninck-Smith, Ning de. *Vor lærdoms bygning. Folkeskolens bygninger 1814-1940*. Planstyrelsen, rapport nr.2:1989.

Coninck-Smith, Ning de. *For barnets skyld. Byen, skolen og barndommen 1880-1914*. København, 2000. Gyldendal.

Grosvenor, Ian, Martin Lawn, Kate Rousma-nière: *Imagining Past Schooling. The Necessity for Montage*: <http://www.education.bham.ac.uk/research/domus/arguments/montage.pdf> (24.juli 2006)

Hinträger, C. *Die Volksschulhäuser in den verschiedenen Ländern. Volksschulhäuser in Schweden, Norwegen, Dänemark und Finnland* (Vol. I). Stuttgart, 1895. Arnold Bergsträsser Verlagsbuchhandlung. A. Kröner.

Miljøministeriet, Skov- og naturstyrelsen. *Tematisk gennemgang af folkeskoler fra perioden 1850-1900 og landskoler fra 1900-1920*. København, 1998.